

СЕКЦІЯ VII.

МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПРАВОЗНАВСТВА, ПОЛІТОЛОГІЇ, ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

*Булда А. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ УМІНЬ З ПРАВОЗНАВСТВА

“Право – це все те, що істинне та справедливе” – стверджував Віктор Гюго, підкреслюючи роль права, як мірила здатного розрізняти добро та зло, бути благом для людей, забезпечувати стабільність та порядок у суспільстві. Здавна людство замислювалось, як жити в мирі та злагоді, як впорядкувати суспільні відносини, визначити, хто правий і хто винний у разі здійснення проступку чи в конфліктній ситуації, сприяючи формуванню правових норм.

Педагогічна діяльність учителя розпочинається з ознайомлення та аналізування нормативних документів, на яких базується процес навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема: Законі України “Про освіту” 1991 року, Державному стандарті базової і повної середньої освіти 2004 року, Концепції загальної середньої освіти 2001 року Міністерства освіти та науки України, навчальних програмах тощо.

Значна увага у зазначених документах та останніх наукових дослідженнях навчання учнів зосереджується на формуванні предметних умінь та навичок. Проте навчальна практика свідчить про недосконалість методики формування предметних умінь учнів із правознавства у загальноосвітніх навчальних закладах. Учні не здатні використовувати комплекс умінь під час навчальної та життєвої практики. А це не сприяє підготовці компетентних випускників шкіл, котрі були б здатні реалізувати та захищати свої права, самостійно розв’язувати життєві ситуації з правової позиції, висловлювати ставлення до правових явищ та процесів.

Аналіз результатів навчання показує, що учні вміють відповідати на тестові завдання початкового та середнього рівнів та менш успішно виконують творчі завдання, які потребують розгорнутої відповіді на достатньому та високому рівнях.

Під час формулювання правового поняття учні вміють називати його, визначати одну-дві ознаки понять (початковий та середній рівень), демонструючи репродуктивні вміння. Але не достатньо розвинуті в учнів уміння порівнювати поняття (достатній

рівень), в якому обмежуються визначенням однієї-двох родових та видових ознак (спільних та відмінних) та здійснювати судження, а відтак і неусвідомленість змісту поняття та його обсягу.

Вконання завдань, пов'язаних з аналізуванням нормативно-правових актів свідчить, що учні здатні знаходити інформацію в тексті нормативно-правового акта, застосовувати знання теми та називати, у якому документі знаходити відповідну інформацію, допускаючи при цьому незначні помилки, а отже володіють репродуктивними вміннями. Але учні не достатньо вміють коментувати положення документа та застосовувати їх, зіставляти положення документів, висловлювати послідовні думки, формулювати висновки.

Часто вчителі зустрічаються з помилками учнів під час розв'язання ними правової ситуації. Так, учні не вміють деталізувати умову ситуації та визначати правові показники в ній, будувати послідовну відповідь, використовувати положення нормативно-правового акта або актів у формулюванні висновку, а відтак прослідковується відсутність правового розв'язання.

В іншому вмінні – складанні правового документа учні демонструють знання структури заяви, визначають її компоненти, називаючи компетентні державні органи, до яких варто звертатися в аналізованій правовій ситуації, коротко формулюючи її зміст. Проте для переважної більшості учнів проблемою залишалось чітке формулювання змісту прохання в заяві, використання положення нормативно-правового акта, визначення документів, що додаються до заяви.

Таким чином, школярі мають переважно початковий та середній рівень предметних умінь із правознавства, а отже, володіють репродуктивними вміннями. Для учнів уміння формулювати правові поняття є найскладнішим серед інших умінь. Відповіді учнів непослідовні та нелогічні, вони не вміють знаходити зв'язки між правовими явищами, що свідчить про відсутність пратики застосування умінь та несформованість основ правового мислення. Під час розв'язання пізнавальних завдань в учнів бракує досвіду використання одних видів умінь в інших (використовувати висновок ситуації під час складання правового документа або нормативно-правовий акт під час розв'язання правової ситуації тощо).

Це зумовлює необхідність розроблення такої методики, яка сприяла б розумінню учнями мети та сфери застосування предметних умінь, стала основою системних дій з наявною в ній стратегією розв'язання пізнавальних завдань, із забезпеченням застосування одних умінь в інших, що поєднані змістовим зв'язком. При цьому завдання повинні сприяти розвитку основ правового мислення учнів.

**Предметні вміння учнів із правознавства,
передбачені освітніми документами**

Комплексні предметні вміння з правознавства	Уміння учнів за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти України (2000 р)	Уміння учнів за навчальною програмою “Правознавство. Практичний курс” (9 клас) (2009 рік)	Уміння учнів за навчальною програмою “Правознавство” (10 клас) (2010 рік)
Формулювати правові поняття та оперувати ними	Розпізнавати, порівнювати правові поняття та явища	Застосовувати на правовому матеріалі критичне мислення, аналіз, синтез, оцінку, рефлексію, уміння спілкуватись, дискутувати, розв’язувати проблеми	Давати визначення поняттю, пояснювати його особливості, розкривати зміст поняття, аналізувати суспільно-політичні події
Працювати з нормативно-правовими актами та юридичною літературою, складати документи	Складати та аналізувати найпростіші документи (заяви, договори)	Опрацьовувати окремі положення нормативно-правових актів	Орієнтуватися в правових актах та користуватися ними та юридичною літературою
Розв’язувати правові ситуації як у навчанні, так у житті	Розв’язувати життєві ситуації з використанням законодавства	Використовувати правові знання для реалізації й захисту своїх прав та законних інтересів; здійснювати вибір моделі поведінки в життєвих ситуаціях, орієнтуючись на норми права, що стосуються неповнолітніх; оцінювати й регулювати свої взаємини з іншими	Використовувати набуті знання в практичному житті; давати належну правову оцінку конкретних вчинків

Навчальна методика має базуватися на підходах до навчання учнів. Аналіз змісту освіти свідчить, що у процесі пізнавальної діяльності учнів акцент робиться не на отриманні готових знань, а на засвоєнні учнями способів здобуття знань, а, отже, самостійній навчальній діяльності школярів. Відповідно зростає роль діяльнісного компонента навчання – акцент із отримання знань про дійсність переноситься на активну участь учня в дійсності для здобуття знань. А це потребує формування навчально-пізнавальних умінь учнів.

Керуючись нормативними документами, науковими дослідженнями проблеми формування вмінь, методику формування предметних умінь учнів із правознавства доцільно будувати на таких підходах:

– діяльнісному (учні вчаться на матеріалах предмету, на його змісті виконують дії);

– особистіно-орієнтованому (у навчальному процесі слід враховувати сформований рівень умінь та навичок старшокласників, здійснювати індивідуалізацію та диференціацію навчання);

– розвивальному (вміння та навички мають сприяти розвиткові здібностей учнів з обов'язковим забезпеченням поступового переходу у засвоєнні вмінь від нижчих до вищих рівнів).

Складання методики – є певною мірою творчим процесом, який формується вчителем як на основі існуючих нормативних вимог до навчання учнів, так і на власних результатах діяльності, практичного досвіду. Тому практикуючий учитель у власній діяльності може доповнювати зазначені підходи, що значно збагачує методику навчання предметних умінь.

Предметні вміння мають свої особливості. По-перше, вони є різновидом навчально-пізнавальних умінь, тобто проявляються як здатність і підготовленість учня до свідомих дій у процесі навчання того чи іншого предмета, що уможливають самостійне здобування учнем знань під час вивчення нового матеріалу, розв'язування пізнавальних завдань. По-друге, вони передбачають здійснення учнем як розумових, так і практичних, предметних операцій, прийомів. По-третє, вони формуються й застосовуються учнем в одному навчальному предметі або споріднених предметах, а отже, способи дій, на яких вони базуються, обумовлені особливостями змісту навчального предмета, його специфікою і спрямовані на засвоєння та застосування знань із цього предмета.

Узагальнюючи наведені характеристики, “предметні вміння” учнів можна визначити як здатність у процесі засвоєння змісту навчального предмета чи групи споріднених предметів застосовувати способи пізнавальної діяльності учнів, що обумовлені особливостями цього навчального предмета.

Узагальнюючи розглянуті характеристики, можемо визначити “предметні вміння із правознавства” (правові вміння учнів) як здатність учнів застосувати способи дій у процесі навчання правознавства, які уможливають самостійне здобування й засвоєння ними правових знань, розв'язування пізнавальних завдань і ситуацій у правовому полі як у навчанні, так і в житті.

Предметні вміння з правознавства є складними, кожне з них передбачає самостійне володіння учнями певною сукупністю навчальних прийомів. Приміром, вміння вирішення правових ситуацій потребує вмінь аналізу умов ситуації, виокремлення присутніх у ній фактів, розуміння суті конфлікту між сторонами; визначення проблеми; складання плану розв'язання ситуації; аналізу та застосування положень нормативно-правових актів; пошуку правової та іншої інформації, необхідної для розв'язку ситуації в різних джерелах; наведення аргументів на користь кожної зі сторін, різних позицій та шляхів розв'язання ситуації; оцінки дій учасників та їх результатів; формулювання рішення та перевірки його з точки зору можливих наслідків. У свою чергу вміння аналізувати умови ситуації потребує вмінь

визначати вид правовідносин за галуззю права, про яку йдеться в ситуації; називати суб'єктів правовідносин та описувати їх правосуб'єктність, визначати об'єкт правовідносин, юридичний зміст, юридичні факти та ін.; виділяти головні та другорядні факти.

Важливою характеристикою предметних умінь із правознавства є змістовий зв'язок між ними, що зумовлено специфікою предмету. Наприклад, без уміння аналізувати нормативно-правові акти неможливо навчитися розв'язувати правові ситуації. Враховуючи факт взаємозалежності низки вмінь, предметні вміння слід формувати системно.

Підсумовуючи, вкажемо на те, що формування предметних умінь учнів із правознавства, які є комплексними, потребують засвоєння учнями низки окремих умінь (навчальних прийомів) та навичок, сприяють самостійному здобуттю й засвоєнню ними правових знань, розв'язування пізнавальних і життєвих ситуацій, як у навчанні, так і у житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Андрусишин Б. І.* Методика викладання шкільного курсу “Основи правознавства”: підручник / Б. І. Андрусишин. – К. : Знання, 2008. – 301 с.
2. *Булда А. А., Жидкова Н. М.* Методика формування предметних умінь старшокласників у процесі вивчення правознавства: навчально-методичний посібник для вчителів та студентів / Анатолій Андрійович Булда, Наталія Миколаївна Жидкова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 294 с.
3. *Даниленко В. В.* Основи правознавства. Опорний зошит для учнів 9 класів / В. В. Даниленко. – К. : Учитель, 2006. – 96 с.
4. *Жидкова Н. М.* Формування вмінь аналізувати нормативно-правові акти на уроках правознавства / Н. М. Жидкова // Історія в школах України. – 2011. – № 2-3. – С. 14-22.
5. *Наровлянський О. Д.* Правознавство: підручн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. кл. / О. Д. Наровлянський. – К. : Грамота, 2009. – 216 с.
6. *Нетьосов С. І.* Навчання дев'ятикласників основ правознавства з використанням інформаційно-комунікативних технологій: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / С. І. Нетьосов; Інститут педагогіки НАПН України. – К., 2009. – 290 с.

*Гуз А. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)*

РОЛЬ І МІСЦЕ ВИКЛАДАЧА ПРАВОЗНАВСТВА, ЮРИСТА В СИСТЕМІ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Правова освіта населення полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні,